

PIOTR GOSIENIECKI

ROLA RODZINY W PROCESIE RESOCJALIZACJI W ŚWIEŁE USTAWY O POSTĘPOWANIU W SPRAWACH NIELETNICH

Rodzina stanowi obok szkoły i grup rówieśniczych najbardziej istotne środowisko wychowawcze dzieci i młodzieży. W badaniach kryminologicznych obejmujących nieletnich sprawców czynów zabronionych poddaje się zazwyczaj szczegółowej analizie środowiska rodzinne nieletnich. Z jednej strony badania te mają służyć ustaleniu zależności pomiędzy procesem wykołejania się społecznego i przestępczości nieletnich a tymi środowiskami, z drugiej natomiast przyczynić się do określenia i wyodrębnienia środowisk rodzinnych niekorzystnych pod względem wychowawczym¹. W ramach tych badań analizuje się strukturę rodziny i jej poziom moralno-społeczny oraz wzajemne stosunki między rodzicami a dziećmi, atmosferę domu rodzinnego, warunki ekonomiczne, stan opieki i kontroli nad dziećmi oraz stosowane metody wychowawcze. Na podstawie takich elementów H. Kołakowska-Przełomiec próbowała dokonać typologii rodzin ogółu nieletnich w Polsce. Autorka wyodrębniła trzy zasadnicze typy: rodziny „przeciętne” (72,2%), tj. takie, w których nie występują żadne przejawy uzasadniające negatywną opinię o rodzinie, rodziny „ułomne” (15,7%) i rodziny „ujemne” (12,1%), wśród których znalazły się rodziny niepełne oraz takie, w których występuje alkoholizm, przestępczość, niemoralne prowadzenie, rażące zaniedbanie dzieci².

Ten stosunkowo negatywny obraz środowisk rodzinnych nieletnich przestępców pozostaje w ścisłym związku ze względnie wysokim poziomem recydywy wśród tej grupy sprawców. Mam tu na myśli recydywę określaną mianem faktyczno-kryminologicznej, a nie recydywę formalną. Podczas gdy odsetek nieletnich, którzy byli już skazani, a wobec których orzeczono nowy środek (recydywa formalna), według statystyki sądowej kształtuje się w ostatnim okresie w granicach 12,5 - 14,5%, to

¹ Por. H. Kołakowska-Przełomiec, *Środowisko rodzinne w świetle badań kryminologicznych*, w: *Zagadnienia nieprzystosowania społecznego i przestępczości w Polsce*, pod red. J. Jasińskiego, Wrocław 1978, s. 325.

² H. Kołakowska-Przełomiec, *Przestępczość i nieprzystosowanie społeczne nieletnich w genezie przestępczości dorosłych*, Wrocław 1977, s. 53 i 54.

poziom recydywy faktyczno-kryminologicznej, która uznaje za recydywistę nieletniego popełniającego przestępstwa wielokrotnie, niezależnie, czy przestępstwa te były objęte oficjalnym dochodzeniem, jest zdecydowanie wyższy i w niektórych badaniach sięga aż 80%³.

Powodzenie procesu resocjalizacji nieletnich jest wypadkową bardzo wielu okoliczności, słusznie jednak moim zdaniem podkreśla się, że pozytywne zakończenie tego procesu jest uzależnione w decydującej mierze od środowiska rodzinnego nieletnich i to nawet w sytuacji zastosowania wobec nich środka wychowawczego czy poprawczego o charakterze izolacyjnym⁴. Trzeba zaznaczyć, że w dotychczasowej praktyce sądy w zdecydowanej większości przypadków stosowały takie środki, które nie powodowały zmiany środowiska wychowawczego nieletniego⁵. Tendencja do szerokiego stosowania wobec nieletnich środków o charakterze meizolacyjnym powinna się utrzymać również pod rządami ustawy „O postępowaniu w sprawach nieletnich”. Po pierwsze będzie to wynikiem rozszerzenia przez ustawę katalogu środków o takim właśnie charakterze. W ustawie bowiem przeważają środki umożliwiające wychowanie i resocjalizację w środowisku naturalnym, przy czym część środków jest adresowana nie tyle i nie tylko do nieletniego, ale także do rodziców. Po drugie natomiast, co wydaje się szczególnie ważne, pozostawienie dziecka w jego dotychczasowym środowisku posiada niebagatelne znaczenie dla jego dalszego, właściwego rozwoju i wychowania. Warto przypomnieć, że dla normalnego rozwoju i funkcjonowania człowiek, w szczególności w okresie dzieciństwa potrzebuje odpowiedniej ilości i jakości bodźców, a ich brak prowadzi do ciężkich zaburzeń fizjologicznych i psychologicznych, wpływa stygmatyzująco na rozwój osobowości⁶. Uwagi krytyczne wypowiedziano także w związku z niewłaściwym sposobem wykonywania umieszczenia nieletniego w zakładzie wychowawczym czy poprawczym. Stanisław Kowalski określa resocjalizację społecznie wykołejonych w warunkach izolacji społecznej jako sprzeczną z istotą procesu uspołecznienia. Píše on, „że [...] zamiast poprawy wadliwego środowiska, systemu wychowania niezbędnego dla prawidłowego uspołecznienia dziecka [...] koncepcja resocjalizacji nieletnich i młodocianych w warunkach izolacji [...] implikuje z gruntu błędne

³ Por. H. Kołakowska-Przełomiec, *Przestępczość nieletnich*, w: *Kryminologia*, pod red. W. Swidy, Warszawa 1977, s. 179 i nast- oraz cyt. tam literatura.

⁴ J. Sołowiej, *Rodzina a proces resocjalizacji nieletnich*, Gdańsk 1978, s. 5

⁵ W drugiej połowie lat 70-tych średnio rocznie jedynie około 12% wszystkich skazanych nieletnich umieszczanych było w zakładach wychowawczych i poprawczych. P. Gosieniecki, *Skuteczność środków wychowawczych i poprawczych stosowanych wobec nieletnich w systemie polskiego prawa karnego*, Poznań 1983 (rozprawa doktorska nie publikowana).

⁶ J. Sikora, *Problemy resocjalizacji w świetle badań psychologicznych*, Warszawa 1978, s. 22.

założenie co do możliwości przekształcenia osobowości, w szczególności postaw wykolejonego w warunkach reżimu zakładu zamkniętego"⁷. Jan Włodarek podkreśla natomiast, że proces resocjalizacji polega na celowym i świadomie organizowanym wprowadzaniu wychowanka do coraz szerszych i liczniejszych grup społecznych i uczeniu go pełnienia odpowiednich ról społecznych, a możliwość aktualizowania się w pełni tego procesu w warunkach zamkniętego zakładu poprawczego jest wykluczona⁸.

Jest jeszcze jeden element, który mówiąc o roli rodziców w procesie resocjalizacji nieletnich należy wziąć pod uwagę. W stosunku do poprzednio obowiązujących przepisów nowa ustawa obejmuje swoim zakresem nie tylko osoby, które popełniły czyn karalny, ale również znajduje zastosowanie w sytuacji istnienia okoliczności świadczących o demoralizacji nieletniego, w szczególności naruszania zasad współżycia społecznego, systematycznego uchylania się od obowiązku szkolnego lub kształcenia zawodowego, używania alkoholu lub innych środków odurzających, uprawiania nierzędu, włóczęgostwa czy udziału w grupach przestępczych (art. 4 § 1). Z tego powodu należy oczekiwać stosowania przez sądy rodzinne środków przewidzianych ustawą do większej grupy nieletnich, niż to miało miejsce dotychczas, a w związku z tym również w większej liczbie przypadków środowiska rodzinne uczestniczyć będą w procesie resocjalizacji jednego ze swych nieletnich członków.

Należy także pamiętać, że wszystkie środki wychowawcze, poprawcze oraz kary orzekane wobec nieletnich, jak słusznie zauważa A. Ratajczak, dotyczą nie tylko ich samych, ale w równym stopniu także i ich rodziców i prawnych opiekunów. Autor ten zwraca uwagę na fakt, że to właśnie na rodzicach spoczywa obowiązek dopełnienia przez nieletnich zastosowanych wobec nich środków, a także, że w bardzo wielu sytuacjach środowisko rodzinne uczestnicząc aktywnie w realizacji zabiegów resocjalizacyjnych nie tylko może, ale i powinno pomóc nieletniemu w przezwyciężaniu złych skłonności, nawet w sytuacji kiedy żaden taki szczególny obowiązek nie został przez sąd na nie nałożony⁹.

Zasadniczym celem ustawy, jak to wynika z preambuły, jest przeciwdziałanie demoralizacji i przestępczości oraz stwarzanie warunków powrotu do normalnego życia małoletnich, którzy popadli w konflikt z prawem bądź zasadami współżycia społecznego, oraz dążenie do umacniania funkcji opiekuńczo-wychowawczej i poczucia odpowiedzialności rodzin za wychowanie nieletnich. Do realizacji tego celu mają się przy-

⁷ S. Kowalski, *System wychowania prewencyjno-resocjalizującego*, RPiEiS 1973, z. 3, s. 236 - 237.

⁸ J. Włodarek, *Funkcjonowanie systemu wychowawczego zakładu poprawczego w więzi ze środowiskiem*, RPEiS 1972, z. 1, s. 254.

⁹ A. Ratajczak, *Materiałnoprawne problemy ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich*, PiP 1983, nr 2, s. 12.

czynić przepisy ustawy, jak również aktów wykonawczych wydanych z jej upoważnienia. Pragnąłbym zwrócić uwagę na niektóre z tych przepisów, które dotyczą w sposób bezpośredni lub pośredni problemu roli rodziny w procesie resocjalizacji nieletnich. Nie wdając się w szczegółową analizę środków przewidzianych wobec nieletnich należy stwierdzić, iż w zależności od rodzaju zastosowanego środka udział środowiska rodzinnego w procesie socjalizacji nieletniego będzie różny.

Przy stosowaniu środków pozostawiających nieletniego w jego dotychczasowym środowisku wychowawczym¹⁰, do których należą: upomnienie, zobowiązanie nieletniego do określonego postępowania, ustanowienie nadzoru odpowiedzialnego rodziców lub opiekuna (art. 6 pkt 1 - 3) udział tego środowiska będzie najpełniejszy. Warto w tym miejscu wskazać, że w każdej sprawie nieletniego sąd winien się kierować przede wszystkim jego dobrem, dążąc nie tylko do osiągnięcia korzystnych zmian w osobowości i zachowaniu nieletniego, ale także zmierzać w miarę potrzeby do prawidłowego spełnienia przez rodziców lub opiekuna ich obowiązków wobec nieletniego (art. 3 § 1). Jest to przykład niewątpliwie bardziej kompleksowego spojrzenia i traktowania problemu resocjalizacji nieletnich, nie w oderwaniu, a w pełnej łączności z ich środowiskiem. Słuszność i celowość decyzji podejmowanych przez sąd nie tylko wymaga uwzględnienia okoliczności dotyczących nieletniego, ale także wzięcia pod uwagę charakteru środowiska, w którym żyje i warunków jego wychowania (art. 3 § 2). Dla realizacji tego celu ustawa przewiduje w art. 24 § 1 i 2 przeprowadzenie wywiadu środowiskowego, kierowanie nieletniego na badanie lub obserwację do rodzinnego ośrodka diagnostyczno-konsultacyjnego lub innej odpowiedniej placówki specjalistycznej. Wydaje się, że takie badania powinny być prowadzone w stosunku do wszystkich nieletnich, a ich wyniki udostępniane rodzicom lub opiekunom, gdyż mogą być one pomocne w podejmowaniu właściwych zabiegów wychowawczych.

Stosowanie przez sąd wyżej wymienionych środków związane jest niewątpliwie z dużym zaufaniem, jakim sąd obdarza rodziców. To oni bowiem są w praktyce odpowiedzialni, aby nieletni dopełnił nałożonych na niego obowiązków, takich jak: naprawienie szkody, przeproszenie pokrzywdzonego, podjęcie nauki czy pracy, powstrzymanie się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach czy zaniechania używania alkoholu.

Do drugiej grupy środków wychowawczych polegających na skierowaniu nieletniego do placówki lub instytucji przejmującej od rodziców lub opiekunów tylko część obowiązków związanych z pieczą i wy-

¹⁰ Przyjętą klasyfikację środków stosowanych wobec nieletnich przyjmuję za A. Strzemboszem, *Nowa ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich (próba komentarza)*, Biblioteka Palestry 1983, is. 20.

chowaniem należą (art. 6 pkt 4 - 6): ustanowienie nadzoru organizacji młodzieżowej lub innej organizacji społecznej, zakładu pracy albo osoby godnej zaufania, zastosowanie nadzoru kuratora lub skierowanie do kuratorskiego ośrodka pracy z młodzieżą. W stosunku do rozwiązań wcześniejszych ta grupa środków uległa znacznemu rozszerzeniu. Dozór kuratora był najczęściej stosowanym środkiem pod rządami kodeksu karnego z 1932 r. Niestety, w praktyce środek ten okazywał się mało skuteczny. Może wraz z nową ustawą zrealizowane zostaną liczne postulaty zgłaszane przez teorię i praktykę zmierzające do zwiększenia efektywności tego środka. Kurator powinien koncentrować się nie tylko na działaniach kontrolujących nieletniego, ale także musi oddziaływać wychowawczo na niego i jego środowisko rodzinne. Z zasady kurator winien pełnić funkcję wychowawczą wspólnie z rodzicami nieletniego, służąc im pomocą w wykonywaniu przez nich władzy rodzicielskiej. Warunkiem powodzenia w pracy kuratora jest jednak aktywna postawa rodziców w trakcie trwania dozoru¹¹. W podobny sposób powinno przebiegać wykonywanie pozostałych środków omawianej grupy. W szczególności oprócz stałych kontaktów przedstawicieli organizacji, zakładu pracy czy osoby godnej zaufania z nieletnim, winny one zmierzać do nawiązania autentycznej współpracy z jego rodzicami, aby uzgodnić posunięcia wychowawcze względem nieletniego w celu uniknięcia dwutorowości postępowania i ewentualnych konfliktów.

Bardzo zbliżona do opisanych wyżej jest sytuacja rodziców lub opiekunów w przypadku, gdy sąd rodzinny sprawę nieletniego przekazuje szkole, do której nieletni uczęszcza albo organizacji, do której należy, jeżeli uzna, że środki oddziaływania wychowawczego, jakimi one dysponują są dostateczne (art. 42 § 4).

Trzecią grupę środków wychowawczych stanowią te, które połączone są z przejęciem w całości pieczy i wychowania nieletniego od rodziców. Są to: umieszczenie go w instytucji lub organizacji powołanej do przygotowania zawodowego, w rodzinie zastępczej, w zakładzie wychowawczym albo innej odpowiedniej placówce opiekuńczo-wychowawczej (art. 6 pkt 9). Sądzić należy, że stosowanie tych środków jest między innymi uzależnione od istniejącej sytuacji rodzinnej nieletniego. Wydaje się, że obok rodzaju popełnionego czynu głównie niewłaściwe wykonywanie obowiązków przez rodziców lub opiekunów, albo ujemnie oceniane zjawiska występujące w środowisku rodzinnym będą powodowały stosowanie środków z tej grupy.

Słabością poprzedniego systemu odpowiedzialności nieletnich było koncentrowanie się wszystkich poczynań na osobie nieletniego, podczas gdy socjalizację środowiska rodzinnego uznać należy za niezbędną prze-

¹¹Z. Tyska, *Współdziałanie kuratora sądowego dla nieletnich z instytucjami i organizacjami społecznymi*, RPEiS 1961, z. 4, s. 236.

słankę efektywnej resocjalizacji jego niedostosowanych społecznie członków¹². Dotychczas brakowało podstaw ustawowych (mam tu na myśli kodeks karny z 1932 r.) do ingerowania w warunki rodzinne nieletniego przestępcy. Zdarzyć się mogło, że zastosowany wobec nieletniego środek okazywał się nieskuteczny, gdyż w okresie jego wykonywania (np. podczas pobytu w zakładzie wychowawczym lub poprawczym) nie podejmowano żadnych prób usunięcia wad w funkcjonowaniu środowiska rodzinnego nieletniego. W skrajnych przypadkach nie można było wobec nieletniego stosować instytucji probacyjnych, bo nie było odpowiednich warunków domowych umożliwiających zwolnienie¹³.

Nowa ustawa próbuje przeciwdziałać sytuacjom tego rodzaju. Wychoząc z założenia, że rodzice są pierwszymi i głównymi wychowawcami dzieci oraz dla podkreślenia odpowiedzialności rodziców za ich wychowanie ustawa w art. 7 wprowadza środki prawne, które mogą być stosowane wobec rodziców, którzy lekceważą sobie obowiązki rodzicielskie. Do obowiązków tych należy zobowiązanie rodziców lub opiekuna do poprawy warunków wychowawczych, bytowych lub zdrowotnych nieletniego, a także do ścisłej współpracy ze szkołą, do której nieletni uczęszcza, poradnią wychowawczo-zawodową, zakładem pracy, w którym jest zatrudniony oraz lekarzem lub zakładem leczniczym. Adam Strzembosz słusznie podkreśla, że zobowiązanie rodziców do poprawy warunków życia nieletniego nie powinno się ograniczać do powtarzania sformułowań ustawowych, lecz powinno polegać na wydaniu konkretnych poleceń. W innym bowiem przypadku nie będzie możliwa kontrola ich wykonania, ani wymuszenie ich wykonania przez nałożenie kary pieniężnej (art. 8 § 1)¹⁴.

Drugim ważnym, choć budzącym kontrowersje¹⁵ uprawnieniem sądu jest zawiadomienie zakładu pracy, w którym rodzice są zatrudnieni albo organizacji społecznej, do której należą (art. 7 § 1 pkt 3). Jest to możliwe w przypadku zawinionego niewykonywania przez rodziców obowiązków wobec nieletniego, co powoduje jego demoralizację. Środek ten narusza zasadę niejawności spraw nieletnich, a nadto może ewentualnie w skrajnych przypadkach spowodować porzucenie pracy czy wystąpienie z organizacji przez rodziców. Sądzić jednak należy, iż w większości sytuacji będzie działał w sposób dyscyplinujący na rodziców, a sama możliwość jego zastosowania będzie wystarczająco efektywnym zabiegiem, w szczególności gdy rodzice zajmują wiążące się z wysokim presti-

¹² A. Krukowski, S. Ziembinski, *Zapobieganie przestępczości nieletnich w środowiskach wielkomiejskich, Patologia społeczna — zapobieganie*, t. 2, Warszawa 1976, s. 9.

¹³ Por. P. Gosieniecki, *Skuteczność środków wychowawczych*, s. 333.

¹⁴ A. Strzembosz, *Nowa ustawa*, s. 41.

¹⁵ M. Stanowska, A. Walczak-Zochowska, K. Wierzbowski, *Uwagi o profilu ustawy o postępowaniu z nieletnimi*, PiP 1983, nr 6, s. 57.

żem stanowiska w zakładzie pracy lub pełnią wyższe funkcje w organizacjach społecznych.

Ustawa przewiduje możliwość orzeczenia wobec nieletniego umieszczenia w zakładzie poprawczym. Pragnąłbym wskazać kilka elementów wiążących się z jego orzekaniem i wykonywaniem, które moim zdaniem uwzględniają środowisko rodzinne w procesie resocjalizacji. Art. 11 ustawy przewiduje możliwość warunkowego zawieszenia umieszczenia w zakładzie poprawczym, która uzależniona jest między innymi od warunków środowiskowych sprawcy. Stwarza ten przepis szansę nieletnim i ich rodzicom, aby w przypadku istnienia właściwej atmosfery i warunków proces resocjalizacji odbywał się nadal w środowisku rodzinnym. Należy też pamiętać, że w rozporządzeniu ministra sprawiedliwości z dnia 7 maja 1983 r. w sprawie organizacji i zasad pobytu nieletnich w zakładach poprawczych¹⁶, przyjęto kilka rozwiązań, które powinny sprzyjać udziałowi rodziców nieletniego w jego resocjalizacji. Przede wszystkim zakład winien realizować zadania resocjalizacyjne przy współudziale i współpracy środowiska i rodziny nieletniego (§ 3). Zakład poprawczy nie tylko jest zobowiązany do udzielania wszechstronnej pomocy w nawiązywaniu kontaktów wychowanka z rodzicami lub opiekunami, ale także pracownicy pedagogiczni zakładu powinni udzielać rodzicom wszelkich informacji o wynikach nieletniego w nauce i zachowaniu, a co należy uznać za szczególnie ważne, ustalać z nimi jednolite zasady postępowania. Wychowankom zakładów poprawczych stworzono możliwość częstszego kontaktowania się z osobami najbliższymi, kolegami i przyjaciółmi. Obejmuje to zarówno prowadzenie korespondencji, przyjmowanie odwiedzin w zakładzie, jak i udzielanie urlopów o zdecydowanie większym niż dotychczas wymiarze (do 42 dni w ciągu roku). Trzeba zaznaczyć, że prawo do utrzymywania kontaktów wychowanka (osobistych lub korespondencyjnych) z rodzicami lub opiekunem nie może ulec jakimkolwiek ograniczeniom, w szczególności nawet, gdy osoby te wywierają ujemny wpływ na przebieg procesu resocjalizacji, a także wtedy, gdy wychowanek, w związku z nałożoną na niego karą dyscyplinarną jest ograniczony lub pozbawiony prawa spotkania się z osobami z zewnątrz zakładu¹⁷.

Bezsprzecznie duży wpływ na sytuację nieletniego przestępcy wywierać będzie przyjęcie przez ustawę dwóch istotnych rozwiązań. Pierwsze z nich sprowadza się do stosowania środków wychowawczych i po-

¹⁶ Dz. U. 1983, nr 26, poz. 126.

¹⁷ Chciałbym zwrócić uwagę, że z nieznanых powodów sytuacja nieletniego przebywającego w schronisku dla nieletnich jest gorsza niż wychowanka zakładu poprawczego- Można go bowiem pozbawić lub ograniczyć prawa korespondencji oraz zakazać rodzicom odwiedzania nieletniego w schronisku. Patrz § 14 i § 24 rozporządzenia w sprawie organizacji i zasad pobytu nieletnich w schroniskach dla nieletnich (Dz. U. 1983; nr 26, poz. 127).

prawczych na czas z góry nie oznaczony, drugie natomiast do zmiany tych środków w trakcie ich wykonywania wraz ze zmianą sytuacji nieletniego (art. 79 § 1). Biorąc pod uwagę, że wykonywanie wszystkich środków powinno doprowadzić również do prawidłowego spełniania przez rodziców lub opiekuna ich obowiązków wobec nieletniego (art. 64 § 3), należy mieć nadzieję, że aktywny udział środowisk rodzinnych nieletnich w procesie resocjalizacji będzie uwzględniany przy stosowaniu tych przepisów. Jest to materialna gwarancja dla rodziców, że w przypadku prawidłowego wykonywania swoich obowiązków, stworzenia nieletniemu właściwych warunków wychowawczych mogą oni przyczynić się do szybszego zakończenia postępowania wykonawczego, albo przynajmniej do zmiany środka na łagodniejszy. To rozwiązanie jednocześnie zapewni najdalej posuniętą elastyczność pedagogiczną i przyczyni się do zwiększenia skuteczności wychowawczej zastosowanych przez sąd środków.

Pamiętać jednak należy, że przepis uprawniający sąd do zmiany środka wychowawczego może działać również w kierunku przeciwnym, tj. na zastosowaniu w odczuciu nieletniego i jego rodziców środka dotkliwego, surowszego. Rodzic to może pewne niebezpieczeństwa dla sytuacji nieletniego, gdyż w sytuacji przez niego nie zawinionej, niekorzystna zmiana jego warunków wychowawczych w środowisku rodzinnym może spowodować taką zmianę środka, która stanowić będzie pogorszenie jego sytuacji np. przez umieszczenie nieletniego w zakładzie.

Chciałbym w nawiązaniu do przepisu art. 79 § 1 poruszyć jeszcze jeden problem. Efektywność stosowanych wobec nieletnich środków jest uzależniona również od tego, aby decyzje dotyczące sposobu resocjalizacji były wynikiem mediacyjnej roli sądu rodzinnego, aby środki zarówno w momencie ich stosowania, jak i wykonywania zostały zaakceptowane przez nieletniego i jego rodziców. Stąd wynika konieczność szukania takich rozwiązań, które w sytuacjach, gdy jest możliwe powinny opierać się na perswazji i podejmowaniu prób o spowodowanie dobrowolnego poddania się przez nieletniego i jego rodziców zastosowanym przez sąd środkom, gdyż jest to gwarancją stowrzenia warunków właściwej współpracy¹⁸.

Helena Kołakowska-Przełomiec uważa, że ustawa nie przewiduje żadnej współpracy rodziców z sądem, polegającej na wyrażeniu akceptacji na stosowanie określonych środków¹⁹. Można się zgodzić ze stwierdzeniem, że art. 79 § 1 ustawy osłabia pozycję nieletniego w tymi sensie, iż w trakcie wykonywania środka sąd ze względów wychowawczych może zmienić go na inny. Nie można jednak zapominać, że często trudno jest przewidzieć sposób reakcji nieletniego i jego rodziny na zastoso-

¹⁸ A. Strzembosz, *Model postępowania wobec nieletnich*, PIP 1980, nr 3 s. 49.

¹⁹ H. Kołakowska-Przełomiec, *Postępowanie w sprawach nieletnich*, Pip 1963, nr 6, s. 40.

wane środki, trzeba też uwzględnić możliwość zmian w zachowaniu sprawcy i zmian jego warunków rodzinnych, które mogą przecież zmierzać w różnych kierunkach, stąd też zmiana środka na bardziej dla nieletniego dolegliwy wydaje się mi korzystniejsza niż bierne oczekiwanie na popełnienie przez niego nowego czynu karalnego. Oczywiście możliwa jest teoretycznie sytuacja, w której nieletni w sprawie o wykroczenie pozostanie pod nadzorem sądu rodzinnego aż do 21 roku życia, będąc poddawany oddziaływaniu kolejnych środków wychowawczych²⁰, ale nie można przecież pomijać faktu, że w każdej sprawie nieletniego sąd jest zobowiązany dążyć do osiągnięcia korzystnych zmian w osobowości i zachowaniu nieletniego oraz że każdorazowo musi kierować się przede wszystkim jego dobrem.

Tych kilka uwag dotyczących ustawy pozwala na sformułowanie wniosku, że z chwilą wejścia jej w życie w znaczący sposób zmieniły się zasady odpowiedzialności karnej nieletnich. Wprowadzenie nowych środków stosowanych wobec sprawców czynów karalnych, zamieszczenie środków stosowanych wobec rodziców, a także stworzenie odpowiednich gwarancji procesowych powinno zapewnić rodzicom właściwy udział w postępowaniu sądowym w sprawie ich dziecka, daje im także szansę aktywnego włączenia się w proces resocjalizacji nieletniego, a co jak wykazały liczne wcześniej prowadzone w Polsce badania jest dla tego procesu zjawiskiem korzystnym, a nawet pożądanym. Najbliższa praktyka wykaże, czy możliwości te zostały wykorzystane.

ROLE OF FAMILY IN THE PROCESS OF RESOCIALIZATION IN THE LIGHT OF ACT OF PROCEDURE IN CASES OF MINORS

S u m m a r y

The participation of family circles in the process of minor's resocialization is one of the requisites of a successful completion of that process. As it is indicated in numerous studies, the participation is effective both in cases of applying measures, isolating a minor from his natural educational milieu, and first and foremost in a situation when the measures imply leaving him with his family. Provisions of the discussed act are aiming at including parents actively in the course of the process. In this aim the catalog of measures applied to a minor was extended in the Act and so is the role of vesting courts with a competence to impose simultaneously certain duties on his parents. The second element, inducing for an optimistic assessment of the instituted changes, is laying legal grounds for a real and authentic cooperation of a court and institutions specialized in resocialization of minors with the parents, at the time of applying those measures and during their enforcement. The statutory provision implying that the application of measures is not limited by time in advance as well as possibility of altering the measures applied in course of their enforcement on account of a change in minor's situation is strongly linked to the parental participation in the process of socialization. The adopted solutions deserve a positive opinion.

²⁰ Ibidem, s. 49.